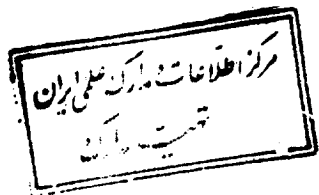

ॐ ५ ३ ४ ४

۱۳۷۹ / ۱۱ / ۲۰

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده معماری و شهرسازی

ساماندهی و بهسازی محورهای شهری
بافت میانی تهران
خیابان انقلاب

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته طراحی شهری

۹۷۴۹

اساتید راهنما: دکتر علی غفاری سده

دکتر کامران ذکاوت

استاد مشاور: مهندس شعیبه

به کوشش: فرهاد روزبهی

۲۲۳۵۷

تقدیم بہ ہمسرہ عبید و عزیز باہم؛
بہ یاس مجتہد و فداکار، یاس صمدانہ اش.

۹۶ (۱۰۱)

پیشگفتار

شکل‌گیری و توسعه با مشکلات و مسائل خاصی روبرو می‌گردد. در این میان شهرهائی نیز خواهند بود که از دوران شکوفائی و رونق خود فاصله می‌گیرند و در طول زمان موقعیت خاص خود را از دست داده و در پارهای از موارد بدست فراموشی سپرده می‌شوند و حتی در برخی موارد تا جایی پیش می‌روند که نابود و در زیر تلی از خاک مدفون می‌گردند.

شهرهای ایران بعد از قرن سوم هجری مجدداً به رونقی شایان و قابل توجه دست می‌یابند. مراکز تجاری، بازرگانی جدید در شهرها شکل می‌گیرند و رونق کسب و کار در شهرها و ارتباطات

هر شهری و هر محله‌ای از یک شهر به مثابه انسان دارای دورانی از بدو تولد تا دوره افول می‌باشد زمانی فرا می‌رسد که قریه‌ای کوچک در اثر بروز تغییرات و تحولات زمان خاص خود تبدیل به شهری بزرگ می‌شود و محلات و مناطق جدید شهری یکی پس از دیگری با نظامی متأثر از نیازها و زمینه‌های رشد اقتصادی، اجتماعی و یا حتی سیاسی در حاشیه بخش قدیمی یکی پس از دیگری خواه بصورت خودرو و خواه با برنامه‌هایی و اصولی قانون‌مند شکل می‌گیرند و در طول زمان شهر به دوران شکوفائی و توسعه شهری خود نائل می‌آید هرچند که در فرآیند

قوی و پیوسته بین شهرها باعث شکل‌گیری کاروانسراها و بازارهای وسیع در شهرها و راههای ارتباطی بین آنها می‌گردد و همزمان با آنها در شهرها محلات جدید با خانه‌های کوچک و بزرگ و فضاهای خدماتی و تأسیسات شهری چون حمامها، آب‌انبارها، یخچالها و فضاهای بزرگ فرهنگی، مذهبی و اجتماعی چون مساجد، حسینیه‌ها در حاشیه بازارها شکل می‌گیرند و روزبه‌روز بر رونق شهرنشینی افزوده می‌گردد، هرچند که در چند مقطع تاریخی دچار افول و نقصانهایی می‌گردد.

این روند سالها ادامه می‌یابد اما بعد از بروز انقلاب صنعتی در اروپا و تغییر در نحوه زندگی و معیشت در اروپای اواخر قرن نوزده و اوایل قرن بیست، محیط پیرامونی انسان نیز دچار دگرگونی می‌گردد. این تغییرات به اکثر نقاط دنیا منتقل گردیده و باعث تغییر و تحولاتی در پایه و اصول فرهنگی - معیشتی سایر ملتها می‌شود. که با توجه به شرایط خاص هر یک از ملل دنیا این تغییرات در پاره‌ای موارد متفاوت و در پاره‌ای موارد مشابه و قابل دسته‌بندی می‌باشند.

اما آنچه حائز اهمیت است بروز این تغییرات در ایران و تأثیرات آن بر کالبد، سیما و نظام فضائی شهرهای ایران است. این تغییرات هرچند که در اواخر دوران قاجار در ایران آغاز می‌گردد و لیکن پس از به قدرت رسیدن سلسله پهلوی سرعت قابل توجهی به خود می‌گیرد و چهره شهرها با مفاهیم و عناصر جدیدی شکل می‌گیرند و متمایز می‌گردند با آنچه که تا آن زمان می‌نمودند.

اما روند این تغییرات که تاکنون ادامه داشته است در دهه‌های

اخیر بدون توجه به ارزشهای موجود شکل نوگرایی شهر روندی نابهنجار و بی‌نظم به خود گرفته‌اند و چهره‌های مطلوبی که کم و بیش در دهه‌های نخستین قرن حاضر خورشیدی بوجود آمده را مغشوش و مخاطره‌آمیز نموده است.

لذا لازم می‌آید تا این چهره‌های ارزشمند شهر شناسائی شده و بر ادامه حیات آنها راهی نوین گشوده شود و دیگران را بر مغتنم شمردن این چهره‌های ارزشمند هوشیار نمود.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
بخش اول - مدخل	
۴	۵. مدخل طراحی.....
۵	۱-۵ شناخت مسئله، موضوع و اهداف طراحی.....
۷	۲-۵ فرآیند طراحی.....
بخش دوم - مطالعات	
۱۰	۱. مطالعات جغرافیائی و اقلیمی.....
۱۱	۱-۱ مشخصات آب و هوائی.....
۱۱	۱-۲ مطالعه پهنه‌بندی.....
۲۳	۱-۳ عوارض طبیعی تهران و ارتباطات بصری در مقیاس کلان شهر.....
۲۸	۲. مطالعات تاریخی تهران.....
۲۹	۲-۱ شکل‌گیری و روند توسعه.....
۲۹	۲-۲ شکل‌گیری تهران به منزله یک شهر.....
۳۳	۲-۳ تهران پایتخت قاجار.....
۳۳	۲-۴ تهران دوره رشد و توسعه ناصری.....
۳۷	۲-۵ دگرگونی شهری و شکل‌گیری فضاهای جدید «خیابان و میدان».....
۴۴	۲-۶ روند شکل‌گیری خیابان انقلاب.....

۴۵	توسعه و زمینه‌های دگرگونی کالبدی شهر تهران	۲-۷
۵۰	طرح جامع تهران مصوب آذر ۱۳۴۷	۲-۸
۵۹	مطالعات گونه‌شناسی تحولات کالبدی خیابان انقلاب	۳
۶۰	شکل عمومی مراحل رشد شهرها و گونه‌های بافت شهری	۳-۱
۶۱	گونه‌شناسی بافت	۳-۲
۶۱	محدوده حوزة جنوبی	۳-۲-۱
۶۱	محدوده حوزة شمالی	۳-۲-۲
۶۲	گونه‌شناسی بافت حوزة‌های پیرامونی	۳-۲-۳
۶۵	گونه‌شناسی تحولات کالبدی محدوده مورد مطالعه	۳-۲-۴
۶۸	مطالعات سبک‌شناسی معماری شهری تهران	۴
۶۹	دگرگونی در طراحی خیابانهای شهری	۴-۱
۶۹	عوامل مؤثر دگرگونی معماری و شهرسازی ایران	۴-۲
۷۱	سبک‌شناسی معماری شهر تهران	۴-۳
۷۲	شیوه‌های معماری در اواخر دورة قاجار	۴-۳-۱
۷۲	جنبش هنر نو	۴-۳-۲
۷۵	سبک ملی	۴-۳-۳
۸۳	سه معمار تأثیرگذار در شکل‌گیری معماری شهری در تهران	۴-۴
۸۳	وارطان هوانسیان	۴-۴-۱
۸۷	پل آبکار	۴-۴-۲
۸۹	گابریل گورکیان	۴-۴-۳
۹۵	کیفیت ابنیه و محیط شهری	۵
۹۶	برنامه‌ریزی کاربردی اراضی	۵-۱
۱۰۰	کیفیت ابنیه و محیط شهری محدوده موردنظر	۵-۲

- ۶ بحثی پیرامون دگرگونی و مداخله ۱۰۷
- ۶-۱ دگرگونی مقوله‌ای اجتناب‌ناپذیر ۱۰۸
- ۶-۲ مشکلات عمده مداخله در یافت شهری ۱۰۹
- ۶-۳ بحثی پیرامون «دگرگونی پیوسته» ۱۱۰
۷. مروری بر تاریخچه طراحی شهری ۱۱۳
- ۷-۱ تاریخچه مختصر قواعد و معیارهای طراحی شهری ۱۱۴
- ۷-۲ تئوری طراحی شهری دوره معاصر در قاره اروپا ۱۲۱

بخش سوم - طراحی مبانی

۸. مبانی طراحی ۱۲۷
- ۸-۱ مشکلات و ویژگیها ۱۲۸
- ۸-۲ روش رسیدن به طرح ۱۲۸
- ۸-۳ سازمان کالبدی ۱۲۹
- ۸-۴ معرفی عناصر سازمان کالبدی سیمای شهری در مقیاس خیابان ۱۳۱
- ۸-۵ کیفیتهای بصری محیط شهری و خوانایی سیمای شهر ۱۳۳
۹. ارائه روند طراحی ۱۳۶

پیوست‌ها:

- پیوست شماره ۱ - «تئوری طراحی شهری در قاره اروپا» نوشته ن. الین ۱۸۲
- پیوست شماره ۲ - «زندگی اجتماعی خیابان» نوشته ویلیام وایت ۲۰۵
- پیوست شماره ۳ - طراحی فضاها از کتاب «کشف مجدد مرکز شهر» نوشته ویلیام وایت ۲۱۷
- پیوست شماره ۴ - «محیطهای تأثیرپذیر» یان بنتلی و همکاران ۲۳۱

کتابشناسی ۲۴۶

مقدمه

ما، مورد بی‌مهری و بی‌توجهی قرار گرفته و مفاهیمی چون زیبایی، آرامش، خاطره و پیوند در آن رنگ می‌بازند و آن عمدتاً در اثر دگرگونی در نوع زندگی و معیشت شهروندان از سوئی و عدم وجود تعلق خاطر انسانها بعلت عدم وابستگی زمانی بین آنها و فضای پیرامونی می‌باشد. منظور از وابستگی زمانی، نداشتن خاطره‌ای از مکان در زمانهای گذشته است. از میان رفتن بنا برای

ساماندهی و بهسازی محورهای شهری مقوله‌ای است که در آن سعی در شناسائی ارزشهای نهفته و کم‌وبیش پیدای آن بر چشم ناظرین و ساکنین شهرهای ما دارد. محورهای شهری همان عنصر از شهرهای امروزی ماست که در آن حرکت یک وسیله نقلیه در آن صورت می‌پذیرد و لیکن این محور دارای ارزشهای بصری بسیار زیادی است که متأسفانه بعلت زندگی سریع شهری

شخصی که از دوران کودکی آن بنا را به خاطر می‌آورد یعنی نابودی خاطره و پایان گذشته‌های شیرین و این خود شروع گسسته شدن انسان از فضا و دور شدن از حس تعلق است و تمامی اینها ارزشها را زیر پا گذاشته و افراد را به محیط پیرامونی بی‌هویت و ناپایداری فرهنگی را بوجود می‌آورد.

حال اگر بناها و فضاهای باارزشی را بها دهیم آنها را حفظ و نگهداری کنیم و فقط کاربریها و فعالیتهای آنها را براساس مقتضیات و نیازهای روز دگرگون کنیم شاید بدرستی بتوان بر حفظ ارزشهای خاطره‌ای و تعلق فضا - مکانی نایل آئیم و پیوند سلسله مراتبی بر فضای پیرامونی را تقویت کرده و به ارتقاء ارزشهای فرهنگی - اجتماعی خود کمک کرده و بتوانیم شهری پویا و پیوسته بوجود آوریم که در آن زندگی معنایی عمیق و استوار داشته باشد.

لذا در این راستا به ارائه این پایان‌نامه یعنی ساماندهی و بهسازی محورهای شهری در بافت میانی تهران که دارای ارزشهای بصری بسیاری است می‌پردازیم و حداقل محدودۀ خیابان‌های دانشگاه و ولی‌عصر که دارای بناهای ارزشمندی است، بعنوان نمونه انتخاب و مورد مطالعه و طراحی قرار گرفته‌اند و بعنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد ارائه می‌گردد.

در این رساله ارائه مطالب و نقشه‌ها در ۲ بخش اصلی ارائه می‌گردد. بخش اول شامل مدخلی است به طراحی در جهت شناسائی مسئله، موضوع و اهداف طراحی و ارائه فرآیند طراحی؛ بخش دوم شامل مطالعاتی است که زمینه‌های اصلی را برای

طراحی مهیا می‌نماید و در بخش سوم به ارائه روند طراحی براساس نقشه‌های تهیه شده می‌پردازیم. سعی بر این است تا با ارائه این پایان‌نامه به شناخت بخشی از ارزشهای فضایی پیرامونی خود نائل آئیم. امید آنکه اینچنین باشد و مقبول نظر قرار گیرد.

✍

بخش اول

مدخل ○

• - مدخل طراحی

موضوعی دارد و در نهایت اهداف آن چیست و به چه نتیجه‌ای می‌خواهد و یا باید برسد.

اما مهمترین نکته این است که روش برخورد و روال ارائه بحث چگونه است، در حقیقت ارزش هر بحثی مبتنی بر روش انجام آن بحث می‌باشد. طراحی نیز از این قاعده مستثنی نیست.

برای ورود به هر بحثی در ابتدا بایستی نوع بحث و روش برخورد با آن روشن شده تا زمینه‌های لازم در جهت نیل به نتیجه‌ای مطلوب فراهم گردد.

هر بحثی دارای مراتبی است در ابتدا باید دانست که در چه مقوله‌ای بحث واقع می‌شود و یا صورت مسئله چیست و چه

۱-۰ شناخت مسئله، موضوع و اهداف طراحی

رشد و توسعه شهر تهران از آغاز قرن ۱۴ خورشیدی سرعتی بخود می‌گیرد و بی‌مهابا خود را از حصارهای دوره ناصری بیرون کشیده و به اطراف گسترش می‌یابد، از جنوب بسوی ری از شرق بسوی سرخه حصار و از غرب بسوی کن و خرگوش‌دره و از شمال بسوی شمیران.

این رشد که زمینه آن از اواخر قرن ۱۳ خورشیدی آماده گردید در اثر آشنایی ایرانیان با فرهنگ غرب و الگوبرداری از آنچه که در بازگشت از سفرهای سلاطین و بزرگان و تحصیلکردگان فرنگ بود، در ایران اجرا گردید و با آغاز قرن ۱۴ خورشیدی و با به روی کار آمدن سلسله پهلوی اینگونه تفکرات با سرعت و قدرت بیشتری پیاده گردید. در زمینه معماری و شهرسازی نیز اینگونه تفکرات شکل و شمایل خاصی به شهرهای ایران بخصوص تهران داد. اگرچه که اینگونه تفکرات چهره شهرها را دگرگون کرد، باید اذعان داشت اصولی که ناشی از تفکری منضبط و نظام‌یافته در شکل‌دهی فضاهای شهری جدید باشد در میان طراحان بخصوص مجریان امر در آن زمان وجود نداشت و تاکنون نیز خلاء تفکرات منضبط و نظام‌یافته در چهارچوب فعالیت‌های معماری و شهرسازی نوین ایران بسیار محسوس و مشهود است و اگر فعالیت‌هایی در این خصوص صورت پذیرفته است عمدتاً براساس اصولی غیربومی و غیر محلی بوده است که توسط درس‌خوانندگان فرنگ در ایران ارائه شده است.

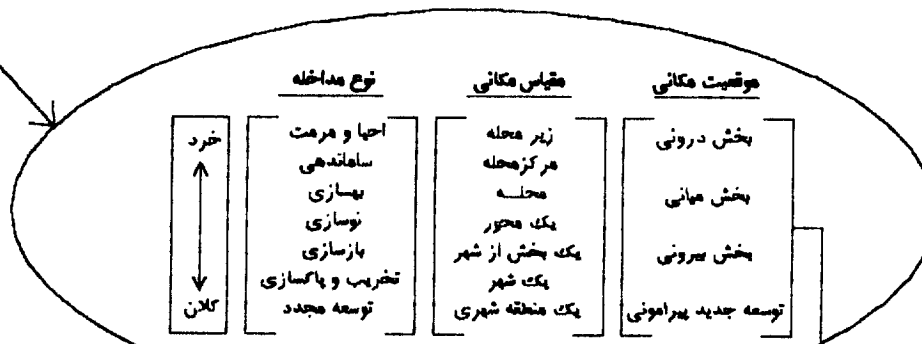
لذا خود نیز بعنوان یک دانشجوی معماری و شهرسازی همواره خلاء نظامی مبتنی بر فرهنگ، بوم و اجتماع ایرانی که بستر آموزش و فعالیت باشد را احساس کرده‌ام و همواره آرزوی رسیدن به این اصول را داشته‌ام.

رشد بی‌رویه و بی‌انضباط شهر که عمدتاً بدلیل جوابگوئی به نیاز مسکن ساکنین آن شتابی سریع داشته است، چهره شهر را از داشتن محیطی با فضاهای مطبوع، دلنشین و آرامش‌بخش محروم کرده است و از آن میان خیابانها بعنوان شریانها و محورهای آن از انضباط و توالی هماهنگ برخوردار نبوده‌اند. در این خصوص لازم می‌دانم که به این محورها بعنوان یکی از عناصر اصلی شکل‌گیری شهر توجهی خاص مبذول دارم و بدین‌طریق به ذهن می‌رسد که این عنصر اصلی شهر بایستی بگونه‌ای به‌سازی و ساماندهی شود و بدین‌ترتیب شهر چهره‌ای موزون و هماهنگ بمثابه یک شهر بزرگ با زمینه‌های باارزش تاریخی را بدست بیاورد.

ارائه موضوع «به‌سازی و ساماندهی محورهای شهری در بافت میانی تهران - خیابان انقلاب حد فاصل چهارراه دانشگاه و چهارراه ولیعصر» بعنوان پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری تلاشی در جهت نیل به این هدف است.

عوامل اصلی تاثیر گذار در تعریف یک پروژه طراحی شهری

اجزا و مشخصه هایی که با بررسی آنها زمینه های لازم برای طراحی زمین می گردد

شهر مورد نظر

اقليم	جمعیت	هویت تاریخی	کیفیت بافت و محیط	کاربری ها	برنامه های بالادست
گرم و خشک	۱۰۰۰۰ نفر	قدیمی با ارزش قدیمی با ارزش نسبی	مستلزم احیاء مستلزم حفاظت	تجاری اداری مسکونی تقارنی	برنامه های کشوری ...
...	خدمات شهری فضای سبز	برنامه های منطقه ای ...
سرد و مرطوب	۱۰۰۰۰۰ نفر	نوساز با ارزش نسبی نوساز بی ارزش	مستلزم هماهنگ سازی مستلزم تخریب و پاکسازی مستلزم توسعه مجدد	...	برنامه های شهری ...

و ...

○ نمودار روابط کلی موجود بین انواع پروژه های طراحی شهری که بر اساس شناسایی مشکلات و تعیین مسئله قابل تبیین است

۲-۰ فرآیند طراحی

پس از آشنایی با مسئله، موضوع و اهداف عمده طراحی لازم است تا روشی برای رسیدن به اهداف طراحی ارائه شود تا بتوان بر آن اساس به نتیجه‌ای مطلوب نائل شد.

معمولاً در طرحهای ساماندهی و بهسازی هدف اصلی شناسایی ارزشهای موجود و ارتقاء آن ارزشها و به روز کردن آنها برای زندگی جدید و ادامه حیات موضوع موردنظر در پروژه می‌باشد. حتی اگر این طرح ساماندهی و بهسازی در مورد یک پروژه طراحی شهری باشد. معمولاً در تمامی پروژه‌های طراحی روندی مدنظر قرار می‌گیرد که با شکل کلی آن به صورت روبرو خواهد بود.

اما اینکه شناخت بر روی چه موضوعاتی صورت پذیرد و معیارها چه باشد و نتیجه چه حاصل آید تماماً براساس هدف پروژه شکل گرفته و تعریف می‌شوند.

لذا در این مرحله با توجه به هدف پروژه یعنی «ساماندهی و بهسازی محورهای شهری» لازم می‌آید تا در ابتدا مطالعاتی در مقیاس کلان با توجه به زمینه‌های مرتبط با اصل موضوع صورت پذیرد و سپس به ارائه روند طراحی اقدام گردد، در هر یک از مراحل به اختصار به موارد ذکر شده پرداخته خواهد شد و لیکن روند کلی پروژه بر اساس یک فرآیند انجام خواهد شد که بصورت نمودار صفحه بعد ارائه می‌گردد.

شناخت

بررسی و تحلیل براساس معیارها

ارائه طرحها

تصمیم‌گیری

اجرا